

Working Paper Series 7/07

URO

Arne Jon Isachsen
CME/BI

Desember 2007

Centre for Monetary Economics
BI Norwegian School of Management

URO

Ny økonomisk verdensordning.....	side	1
Uro i de internasjonale finansmarkedene.....	side	6
SWF – Hva er det?.....	side	10
Sykepleiere fra Malawi til Norge.....	side	14
For billig bensin?.....	side	17
Uro.....	side	21

Dette arbeidsnotatet setter sammen Månedsbrevet for årets seks siste måneder.

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Juli 2007

NY ØKONOMISK VERDENSORDNING

Prisstabilisering av råvarer var tidens løsen på fattigdomsproblemet tidlig på 1970-tallet. Å trekke frem forhold som viste at så neppe var tilfellet, var å be om bråk. Å tro av *vi* kan hjelpe *dem*, bærer galt av sted. Det er avhengigheten av hjelp utenfra man må komme bort fra. Klare seg sjæl. Middelet, at rike land skal gi 0,7 prosent av bruttonasjonalinntekt til fattige land, blir forvekslet med målet – bærekraftig vekst.

Dagens u-hjelp fungerer ikke. Bedre blir det ikke av at alle som lever høyt på den, hylter enda høyere hver gang dette faktum trekkes frem. Man må gå nye veier for å skape varig vekst i fattige land. En viktig premisse for slik vekst er egne penger basert på egen innsats. Da fremstår midlertidig innvandring av arbeidskraft som en vei å gå. Eller i hvert fall noe å vurdere nærmere.

Tidlig på 1970-tallet var alle progressive og velvillige krefter opptatt av en Ny Økonomisk Verdensorden, eller NØV, som vi den gang sa. Målet var å løfte fattige mennesker i fattige land ut av fattigdommen. Et hovedelement her var stabilisering av råvarepriser. Ettersom u-land i stor grad produserer og selger råvarer, vil en stabilisering av prisene her være et viktig element i strategien for bekjempelse av fattigdom og for en mer rettferdig verden. Når kaffedyrkere i Brasil og Colombia vet hvilken pris de har å holde seg til, blir det lettere å planlegge og å produsere kaffen. På sammen måte for kakaodyrkeren i Ghana og bomullsprodusenten i India.

Prisstabilisering – enklere sagt enn gjort

Prisstabilisering, kombinert med klarering av markeder, fordrer såkalte "buffer stocks" av den aktuelle råvaren: Om salget (til den gitte og faste prisen) er mindre enn produksjonen, må det finnes institusjoner som kjøper opp overskuddsproduksjonen for lager, med sikte på senere salg. Ellers vil markedsprisene falle. Om etterspørselen i markedet skulle overstige tilbudet, må det finnes lagre å trekke på. Ellers vil jo prisene tvinges i været.

En vellykket stabilisering av råvarepriser krever at man gjetter nogenlunde riktig på den langsiktige likevektsprisen. Det er ikke enkelt. Om man bommer kraftig, vil enten lagrene tømmes (prisen er satt for lavt) eller akkumuleres utover det rimelige (prisen er satt for høyt). Et system for revurdering av den faste prisen er nødvendig. Prisen blir således ikke så fast likevel.

Er stabilisering av råvarepriser egentlig et egnet virkemiddel i kampen mot fattigdom? Nettopp dette spørsmålet stilte jeg meg tidlig på 1970-tallet. I noen enkle arbeider viste jeg at dersom råvareprisene svinger med vær og vind, vil en prisstabilisering medføre større variasjoner i inntekt for produsenten. Poenget er enkelt. Med dårlig vær og liten produksjon blir prisene høye. En del av det bonden taper på kvantum vinner han igjen på pris. Med godt vær og stor produksjon blir prisene lavere. Man får ikke i pose og sekk.

Videre var det enkelt å vise at med prisstabilisering under skiftende vær- og produksjonsforhold, blir de samlede inntektene til bonden, over gode og dårlig år, mindre enn om prisene bestemmes fritt i markedet.

Hvordan ble disse enkle resonnementene mottatt? Nærmest med avsky. Her kom det en økonom som trakk i tvil fortrefeligheten av et tiltak hele Det Kongelige Norske Utenriksdepartement hadde gått inn for, i samråd med tilsvarende Europa rundt, kronet med UNCTADs velsignelse (der UNCTAD står for United Nations Conference on Trade and Development). Jeg kunne umulig være tilhenger av tiltak som kom fattige mennesker til gode. Egoistisk lakei for det kapitalistiske system.

Men stopp en hal. Hvem tok forslaget på alvor? Jeg gjorde det. Brukte tid og krefter på å sette meg inn i hvordan det kunne tenkes å virke. I tillegg til de praktiske problemene med "buffer stocks" etc. ville stabilisering av råvarepriser kunne føre både til større variasjoner i inntektene og alt i alt til lavere samlede inntekter for fattige bønder i u-land enn om markedet fikk råde grunnen.

Opplegget for og relevansen av min analyse kunne man selvsagt diskutere. Men det gjorde man ikke. Nei, om noen er så frekk å hevde at markedet er bedre egnet til å ordne opp enn velmenende politikere og byråkrater som har gjort u-hjelp til sin flaggsak, bør man på pukkelen få. Fremdeles ligger det i ryggmargen på mange av de maktglade at markeder er noe umoralsk noe. Planlegging derimot er bra.

Her er det viktig å minne om at bruk av markeder ikke er noe mål i seg selv. Det er et spørsmål om hensiktsmessighet. Og er det noe vi har lært i denne globaliseringens tidsalder, godt anført av Kina, så er det markedets fortrefelighet fremfor planleggerens, i de fleste sammenhenger.

Den gang som nå, når temaet fattigdomsbekjempelse kommer på dagsorden, tar makteliten i Norge mannen snarere enn ballen. Likevel, jeg drister meg utpå igjen.

Er målet middelet?

I Aftenposten mandag 2. juli peker vår statsminister på at ” ... vi kan gjøre enkle grep for å oppnå veldig viktige resultater”. Det er sikkert riktig at vaksiner og enkle helsestasjoner vil kunne bety mye for mange mennesker mange steder. Men holdningen til Jens Stoltenberg, som avdekkes i det ene ordet *vi*, tror jeg ikke tjener den gode sak. Look to China. Det er avhengigheten av hjelp utenfra man må komme bort fra. Klare seg sjæl.

I samme avis leser vi følgende:

”Det største fattigdomsløftet har skjedd i Asia, i Kina, og kommer som et resultat av at kinesiske myndigheter selv har forbedret levevilkårene for millioner av mennesker. De landene som er avhengig av hjelp fra utlandet, spesielt sør for Sahara, er ikke i nærheten av de samme resultatene.”

Er det ikke en litt underlig tone i dette avsnittet? Nesten en fornærmelse at Kina *selv* har lykkes med å bedre levevilkårene for hundrevis av millioner, uten vår bistand? Nei, takke meg til landene sør for Sahara, som er avhengig av hjelp fra utlandet. Vår hjelp. Men hva er problemet? Avhengigheten fra utlandet, så klart. En strategi for økonomisk fremgang basert på andres penger lykkes sjelden.

Men nettopp en slik strategi, der *vi* hjelper *dem*, skaper store muligheter. Både for velvillig engasjement. Og for virksomhet der kroner i strie strømmer triller trofast ned i egne lommer. Planlegging, forstår du, må til. Det gir makt til den enkelte byråkrat. Og synlighet for politikerne. Det liker de. Resultatene derimot er, når det kommer til stykke, mindre interessante. Hadde så vært tilfelle burde norsk u-hjelp studert kinesiske erfaringer.

”Målet helliger middelet”, er en holdning vi liker dårlig. Hva med holdningen ”Målet er middelet”? Når utviklingsminister Erik Solheim hisser seg opp over at u-hjelp fra rike land ikke ser ut til å nå opp til målet om 0,7 prosent av bruttonasjonalinntekten innen 2015, er ikke det å utrope middelet til målet? Se på Kina. Eller på Taiwan. Eller på Thailand. Eller på Sør-Korea. Økonomisk vekst med minimal bistand. Det må da være langt å foretrekke?

Nødhjelp og lignende er ikke hva jeg her snakker om. Det må vi alltid stå parat til å yte. Videre har vi det så godt her i landet at om det tjent det godes hensikt kunne vi for min del gjerne gi bort hele Oljefondet. Pengene på dette fondet er naturens gave til Norge. Som jeg synes vi ikke har noen grunn til ikke å dele med andre.

Fokus i dette Månedsbrevet er på hva som skal til for å skape varig og bærekraftig økonomisk fremgang i fattige land. Og i denne sammenheng må vi konstatere at dagens modeller for u-hjelp gir ikke de ønskede resultater. Andres penger kan ikke gjøre jobben.¹

¹ For mer herom se min artikkel ”Andres penger” i *Internasjonal Politikk*, desember 2005. Her er linken: <http://home.bi.no/fag87025/pdf/2005.andres.penger.pdf>

Midlertidig arbeidsinnvandring – noe å tenke på?

Hvis andres penger ikke gjør jobben, hvordan da få tak i egne penger? Nyere forskning, som det heter, har i denne sammenheng trukket frem mulighetene som arbeidsinnvandring inviterer til.

Barrierer for flytting av mennesker mellom land har ikke blitt bygget ned i samme tempo som tollmurer er blitt revet, og hindringer for flytting av kapital mellom land er blitt tatt bort.

En konsekvens av sterkere begrensninger på arbeidskraftens bevegelighet er at prisforskjeller over land er enormt mye større for arbeidskraft enn for varer og kapital. Samme type arbeidskraft betales fort vekk ti-tolv ganger så meget i rike land som i fattige land.²

Ut fra rene effektivitetsbetraktninger er det mer å hente ved økonomisk integrasjon dess større de initielle prisforskjellene er. Om en meter tøy koster ti liter vin i England, men bare én liter vin i Portugal, har begge land mye ha stor nytte av internasjonalt varebytte og spesialisering i produksjonen. Når det nå er slik at forskjeller i priser på arbeidskraft til de grader overskygger andre prisforskjeller, betyr det store gevinster i samlet produksjon om man åpnet opp for fri vandring av folk mellom land. Hvorfor ikke da lempe på reglene og gjøre det lettere for folk å flytte fra fattige til rike land?

Professor Dani Rodrik ved Harvard University har pekt på at om man satset på midlertidig innvandring, dvs. gav oppholds- og arbeidstillatelse for bare tre til fem år, ville innvandring være mer akseptabelt for mottakerlandene.³ Arbeiderne kommer stort sett alene. De reiser hjem før de blir pensjonister.

Men også for innvandrernes hjemland mener Rodrik at en slik modell har noe for seg: Initiativrike arbeidstakere får impulser og læring i et annet miljø. Som de tar med seg hjem. For å sikre at de reiser tilbake til hjemlandet antyder professoren at man kunne holde igjen en viss prosent av lønnen. Som den enkelte fikk utbetalt ved returen. Da vil arbeidstakeren ikke bare ha med seg ny humankapital hjem, med også finansielle ressurser av et visst omfang.

En annen fordel ved å legge til rette for gjestearbeidere fra fattige til rike land er den økte pengestrømmen som vil gå motsatt vei. Man sender penger hjem. Disse midlene har en annen karakter enn u-hjelp. Det er penger tjent i sitt ansikts sved. Sannsynligheten for at de blir sløst bort eller forsvinner i feil lommer, som vi så ofte ser skje med u-hjelpsmidlene, er således langt mindre.

² Se Freeman, R. B. (2006), "People flows in globalization", *Journal of Economic Perspectives*, side 145—170

³ Se Rodrik, D. (2005), "Feasible globalization", Weinstein, M. M. (red.), *Globalization What's new?*, Columbia University Press, New York

Sammenfatningsvis må vi konstatere at dagens u-hjelp ikke fungerer. Bedre blir det ikke av at alle som lever høyt på den, hylér enda høyere hver gang dette faktum trekkes frem. Man må gå nye veier for å skape varig vekst i fattige land. En viktig premiss for slik vekst er egne penger basert på egen innsats. Da fremstår midlertidig innvandring av arbeidskraft som en vei å gå. Eller i hvert fall å vurdere nærmere. Bemerk i denne sammenheng at det primære poenget her ikke er Norges behov for arbeidskraft. Men denne arbeidskraftens behov for å tjene sine egne penger og å utvikle nye og nyttige kunnskaper og ferdigheter.

4. juli 2007

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

August 2007

URO I DE INTERNASJONALE FINANSMARKEDENE

For snaue to uker siden pumpet sentralbankene i Europa og USA inn ny likviditet i markedene. Låneadgangen til bankene ble utvidet, og kravet til sikkerhet for lånene lempet på. Uroen er imidlertid ikke over. Utfordringen er å sikre at gode låntakere får de midlene de trenger, samtidig som banker og andre som uvørnt har lånt ut for mye til risikofylte prosjekter, får svi. Muligens vil sentralbanker se seg tjent med å gå mer aktivt inn i markeder som går i stå – dvs. fremstå som ”market makers of last resort”.

I månedsskiftet juli/august ble den tyske banken IKB i siste liten reddet fra konkurs etter at en statlig bank gikk inn med garantier. Bakgrunnen var IKBs problemer med garanti for funding av mer enn 20 milliarder dollar i det amerikanske markedet for usikre boliglån, det såkalte subprime-markedet. IKB som har til hovedoppgave å betjene mellomstore tyske industriforetak, hadde latt seg friste av gode marginer på usikre lån i et marked man hadde for dårlige kunnskaper om. På få dager falt kursen på IKB-aksjen med 50 prosent. Amerikanske boligeiere som hadde tatt seg vann over hodet, skapte frykt og uro hos eiere av tyske bankaksjer. Vi skal her redegjøre for den uroen man i disse dager opplever i verdens finansmarkeder og diskutere mulige veier ut av uføret.

Mer likviditet til urolige markeder

Om morgenen torsdag 9. august gikk Den europeisk sentralbanken (ESB) ut med et originalt tilbud; aktørene i pengemarkedet kunne låne det de lystet til 4 prosent rente. 49 av dem slo til og lånte hele 95 milliarder euro for tilbakebetaling dagen etter. Med fare for at likviditeten i markedet skulle tørke inn handlet ECB raskt – styret på seks personer tok beslutningen, og ikke Rådet på 19 som er det øverste organ. Den korte euro-renten falt fra 4,7 prosent til nær målet på 4 prosent. Bakgrunnen for dette dramatiske tiltaket var problemer med storbanken BNP Paribas i Paris som hadde valgt å stenge for innløsning av andeler i tre fond med stor risiko.

Fredag 10. august lot Den amerikanske sentralbanken Fed (for Federal Reserve System) 38 milliarder dollar tilflyte pengemarkedet i USA. Som sikkerhet for disse midlene godtok Fed "everything from home-equity loans to municipal bonds", dvs. papirer med lavere kredittverdighet enn det som vanlig er ved slike operasjoner. Og federal funds renten i USA gikk ned fra 6 prosent til nær målet på 5,25 prosent.

Tiltakene virket således etter hensikten; både i Europa og USA falt styringsrenten tilbake til ønsket nivå. Men aksjemarkedene fortsatte å falle, særlig bankaksjer. Den 15. august kunne Financial Times fortelle at et aksjefond til den velrenommerte investeringsbanken Goldman Sachs hadde falt med over 30 prosent i verdi på en uke. Avanserte matematiske modeller lagt inn på kraftige datamaskiner leverte ikke varene.

Store svingninger i lange renter og i valutakurser så man heller ingen slutt på. På tre uker styrket japanske yen seg med 14 prosent mot dollaren i New Zealand og med 10 prosent både mot australske dollar og norske kroner. De som lånte opp i lavrentelandet Japan i håp om å få tak i billige penger, gikk på en smell.

Et noe uventet tiltak

Fredagen etter – den 17. august – slo Ben Bernanke, sjefen for Fed til på nytt, og denne gangen på overraskende vis; han satte ned renten for bankenes låneadgang i sentralbanken med et halvt prosentpoeng til 5,75 prosent. Denne låneadgangen, som kalles "discount window", stod så godt som ubrukt. Hvorfor? Fordi renten her ligger betydelige over federal funds renten, som er hva førsteklasses banker betaler for å låne av hverandre i det som kalles interbankmarkedet. En bank som går til "the discount window", får en skarp og tydelig ripe i lakken.

I tillegg til å gjøre det billigere for banker å låne i sentralbanken, gjorde Fed ytterligere tre ting:

- Man utvidet låneperioden fra én dag til tre dager
- Man godtok "mortgage-backed securities as collateral for the entirety of these funds"
- Man oppfordret banker til å benytte seg av denne låneadgangen.

Hvorfor valgte ikke Fed i stedet å tilføre mer likviditet, slik man hadde gjort uken før, eventuelt i kombinasjon med å sette ned federal funds renten? Fordi Fed har uttalt at styringsrenten bør opp grunnet frykten for inflasjon. Og fordi bruk av "the discount window" er et mer egnet virkemiddel i dagens situasjon. Ved å gjøre det enklere og billigere for tusenvis av banker å låne direkte i sentralbanken favner dette tiltaket langt bredere blant banker enn en vanlig rentenedsettelse som bare de 21 institusjonene som er primærhandlere med Fed, nyter godt av i første omgang. En hovedutfordring myndighetene i USA nå står overfor er å unngå at et dårlig fungerende interbankmarked skal ødelegge for fordelingen av bankutlån og således hemme den økonomiske veksten.

Greenspan's svøpe

Geniforklarte Alan Greenspan – sjefen for Fed fra 1987 til 2006 – hadde tendens til, mener mange, litt for kjapt å sette renten ned og å tilføre nye midler om finansmarkedene kom i ulage. Vi så det da aksjemarkedet stupte i oktober 1987. Vi så det igjen i forbindelse med devalueringen av peso og krisen i Mexico i 1994; med konkursen i hedgefondet LTCM og krisen i Russland og Brasil fire år senere; og fra år 2001 og utover da Greenspan startet en serie med rentekutt, der bunnen først ble nådd med en styringsrente helt nede på én prosent. Lavere rente virker stimulerende på prisen på aksjer og på andre formuesobjekter. Fordi Fed ved gjentatte anledninger har satt renten kraftig ned ved uro i finansmarkedene, har det synet festet seg at Fed sikkert vil gjøre det samme neste gang. "Greenspan's put" kalles dette – at han nærmest gir markedet en opsjon til å selge sine verdipapirer til en ikke altfor lav pris om tidene brått skulle bli dårlige. Dette har ført til større risikovillighet:

- Finansinstitusjoner beveger seg inn i markeder de kan for lite om, jf. IKB bank.
- Avanserte produkter (derivater) utvikles der de ulike risikoer verken er lette å ha oversikt over eller å styre, jf. Goldman Sachs som trodde de visste hva de drev med.
- Giring av posisjoner – såkalt *leveraging* – ved store låneopptak.

Men også vanlige folk blir mer uvørne. Når Ola og Kari låner opp på huset for å øke eget konsum, i forventning om at boligpriser aldri vil synke, kan tingene lett gå for langt. Eller når de kjøper hus og leilighet, ikke for selv å bo der, men for å videreselge med fortjeneste. "Greater fool"-teorien kalles det – troen på at det sikkert finnes en annen tosk der ute som er villig til å betale *enda* mer for den leiligheten du kjøper med sikte på å tjene lette penger ved om ikke så lenge å videreselge den.

Ben Bernanke er opptatt av ikke å utstede slike salgsopsjoner i markedet. Men hvordan se til at finansvesenet ikke går av hengslene uten å sette renten kraftig ned? Ved litt mer finslepen "financial engineering" kan han kanskje få dette til. Tiltakene fredag 17. august, med lavere rente ved "discount window", kan sees i et slikt lys.

Ratingselskapene har vært for slepphendte

Et grunnleggende problem med dagens internasjonale finansmarkeder er at oversikten over – enn si kontrollen på og styringen med – risikoer er for dårlig. Helt enkelt. Ta kredittforsikring. Banker som sitter på obligasjoner utstedt av private bedrifter, og som vil være sikre på at de får pengene sine tilbake, kan bruke swap-markedet for dette formålet. Men om swappen er med et hedge fond hvis finansiering er avhengig av lån fra nettopp denne samme banken, har da risiko i realiteten blitt omfordelt? Verdipapirer med basis i kontantstrøm fra subprime boliglån i USA er det ingen enkel sak å prise når boligmarkedet faller og evnen til å betjene lånene synker. Lettere blir det ikke om slike produkter er *leveraged*, dvs. lånt opp på slik at avkastningen blir multiplikativ – også, dessverre, om det skulle gå utforbakke. Collateralised-debt obligations (CDOs)

kalles slike produkter. Handelen i mange av dem har nærmet stanset opp. Det gjør det vanskelig for finansinstitusjoner og andre som eier CDOs å vite hva de skal bokføres til. Og hvilke tap man eventuelt har hatt.

Selskaper som driver med kredittrating, har bidratt til å strukturere slike produkter. Selv om noen få boligeiere ikke skulle makte å betjene sine subprime lån, ville det store flertall klare det, het det seg. Og siden renten her er høyere, vil en stor og hel pakke med slike lån gi en sikker kontantstrøm over tid og således forsvare en god rating. Så god at vanlige banker fant det passende å kjøpe CDOs. Men når boligmarkedet svikter, forsvinner mye av sikkerheten. Lånene lar seg ikke betjene. Kontantstrømmen uteblir.

Fed som "market maker of last resort"?

Ben Bernanke kan ha undervurdert hvor sårbart finansvesenet er overfor et sviktende subprime-markedet, og hvor råttent dette markedet er. I denne situasjonen har professor William Buitter ved London School of Economics foreslått at sentralbanker skulle stille som "market makers of last resort" (snarere enn som "lenders of last resort"), og således se til at markeder holdes åpne og fungerer. En bank som sitter på vanskelig omsettelige CDOs eller andre kompliserte produkter, kan avlastes for disse om sentralbanker går inn som kjøpere. Men da til en pris som svir.

Hensikten er verken å redde eiere av bankaksjer eller eiere av store innskudd utover det som ordninger med forsikring av bankinnskudd dekker. Hensikten er å se til at bankvesenet som sådan fortsetter sin livsviktige gjerning; kanalisering av midler fra dem som bruker mindre enn de tjener til dem som tjener mindre enn de bruker. Nettopp bankenes evne til å stå for slik "financial intermediation" er deres fornemste oppgave.

I sine vitenskapelige arbeider har Ben Bernanke vist at den langvarige økonomiske krisen på 1930-tallet ikke bare skyldtes Feds manglende villighet til å tilføre likviditet, men også at bankene i denne perioden løste sin oppgave som "financial intermediators" på en slett måte. Konsekvensen ble år med synkende produksjon og økende arbeidsløshet.

21. august 2007

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>

MÅNEDSBREVET

September 2007

SWF – HVA ER DET?

Hvilke planer har Kina med sitt nye, statlige fond for investeringer i utlandet? Vil kineserne prøve å tilrive seg ny teknologi ved å kjøpe opp avanserte bedrifter i andre land? Har Norge med sitt Statens Pensjonsfond – Utland noe å lære bort? Vil statlige investeringsselskaper kunne skape nye problemer i internasjonal økonomi?

I slutten av juli skrev professor Larry Summers ved Harvard University, tidligere finansminister i USA, en artikkel om Sovereign Wealth Funds (SWFs) i Financial Times. Når den kinesiske stat, ved oppkjøp av 9,9 prosent av aksjene i Blackstone, et amerikansk ”private equity fund” som gjennom sine eierinteresser i andre selskaper er en av USAs største arbeidsgivere, kan dette skape grunn til bekymring i Amerika? Undret professoren seg. Eller når Gazprom, et anerkjent redskap for russisk utenrikspolitikk, ønsker å kjøpe seg inn nedstrøms i energiselskaper i EU, bør det passere ubemerket hen? Mindre skummelt er det kanskje at J. Sainsbury, en av Storbritannias største supermarkedkjeder, nå kan komme i hendene til et *statlig investeringsselskap* – et SWF – fra Qatar.⁴

Det underliggende realøkonomiske fenomenet – eller problemet – er vedvarende store underskudd i utenriksøkonomien i mange land. Amerikanere bruker 106 dollar for hver hundre dollar i egen verdiskapning. Det medførte et underskudd på driftsbalansen med utlandet på over 800 milliarder dollar i fjor. Med tilhørende overskudd i andre land.

Tre spørsmål reiser seg naturlig når man skal vurdere SWFs og deres virksomhet:

- Hvordan bør land med overskudd i utenriksøkonomien og i statsfinansene plassere sine midler? Slik at de sikres mest mulig kjøpekraft i fremtiden. Uten at risikoen er for stor.
- Hvordan samle opp midler og drive statlig eide utenlandsfond på en måte som vinner allmenn aksept i befolkningen?

⁴ Morgan Stanley har anslått at SWF i dag sitter på verdier på om lag 2500 milliarder dollar. Som vil doble seg på tre år for så å stige til hele 12000 milliarder dollar i 2015. Det er noe rart med slike anslag. Når stadig flere refererer til dem, blir den stramme eimen av usikkerhet som slike anslag er beheftet med, stadig mildere. Som om det er noe henimot sikker kunnskap vi har å gjøre med.

- Kan statlige fond ha noe annet på agendaen enn best mulig avkastning?

Hvordan plassere midlene?

Den siste dagen i august har Financial Times en rosende omtale av hvordan vårt eget Statens Pensjonsfond – Utland (Oljefondet for enkelhets skyld) er organisert og drives. Profesjonelt og forbilledlig.⁵ Med egenkapitalplasseringer spredd over om lag 3.500 selskaper der man i gjennomsnitt sitter på mindre enn én prosent av aksjene. Og med imponerende åpenhet; gå inn på Norges Banks nettsider og du finner alle de selskapene vårt statlige Oljefond har eierandeler i. Videre er rollefordelingen klar. Norges Bank, som forvalter pengene på Oljefondet, må stå til ansvar overfor eieren, Finansdepartementet, etter retningslinjer lagt frem for Stortinget.

Oljefondet foretar rene finansplasseringer, uten noen form for strategisk agenda, fordelt med 40 prosent på aksjer og 60 prosent på obligasjoner. Som nå skal byttes om til 60/40. Fordi aksjer på lang sikt ikke er vesentlig mer risikofylt enn obligasjoner samtidig som avkastningen er langt bedre. Videre legger Oljefondet nå opp til å gå mer aggressivt til verks ved å inkludere nye og kanskje mindre likvide aktivaklasser som fast eiendom, private equity og småselskaper.

Eiere av formue som både kan være langsiktige og som ikke trenger frykte for manglende likviditet, har kanskje sin besøkestid nå. Med den turbulens vi har opplevd i finansmarkedene de siste fem-seks ukene, kan mange verdipapirer ha sunket i pris til langt under hva de ville hatt i mer likvide markeder. Den dyktige og langsiktige investor med god likviditet – og med en viss grad av risikovillighet – kan da plukke opp godbiter. Nettopp langsiktigheten i plasseringene, og fravær av kunder som kan forlange pengene tilbake, kan gjøre det lettere for SWFs enn for andre å kjøpe slike verdipapirer.

For stabiliteten av det finansielle systemet er det kanskje bedre om statlige fond sitter på lite likvide og temmelig risikofylte papirer enn om private banker gjør det. For dersom det likevel skulle vise seg at godbiter i kilovis går sure, ville et SWF kunne håndtere det. En privat bank derimot, ville kunne oppleve et ”run”, dvs. at folk vil ha pengene sine ut. Om slike ”run” rammer mange banker, kan sentralbanker bli tvunget ut på banen som ”lender of last resort”. En betydelig innsprøyting av likviditet fra myndighetenes side, for å unngå kollaps av store banker, er ingen ønskelig utvikling. Et SWF som sitter på sure papirer, kan senere selge dem til foretak som er gode på å inndrive slike fordringer, ta tapet, og verden går videre.

⁵ Financial Times, en avis jeg vanligvis roser i høye toner, begår tre feil i én setning i artikkelen om Oljefondet. Norge var ikke ”close to the bottom of international ranking of per capita wealth” i 1970-årene; det er ikke ”wealth” forfatteren har tall for, men ”income”; og langt fra all vår vekst i velstand siden oljen ble funnet kan tilskrives det sorte gull. Hvordan norsk økonomi hadde utviklet seg uten oljen er et kontraktfaktuelt spørsmål som vi bare kan ha ulike gjetninger rundt. Min gjetning går slik: Noe mindre velstående, men ikke så mye; klart mindre kravstore; og gjennomgående minst like fornøyde.

Hvordan vinne allmenn aksept for SWF i befolkningen?

Forskjellen mellom Statens Pensjonsfond – Utland og de to motsvarende i Singapore, Government Investment Corporation (GIC) og Temasek, er påfallende. Det er ikke kjent hvor mye penger det er på de to sistnevnte fondene. Innsyn utenfra er meget begrenset. Formannen i styret i GIC er tidligere statsminister og far til nåværende. Som for øvrig er viserformann i GIC. Hans kone er daglig leder av Temasek – det andre fondet. GIC rapporterer til presidenten. Men har ikke plikt til å gi parlamentet noen redegjørelse.

Åpenheten og ansvarligheten som preger vårt Oljefond, er nær knyttet opp til benchmarking. Det betyr at avkastningen av fondet hvert år måles mot en modellportefølje eller indeks. Hvert år har avkastningen i Oljefondet oversteget benchmarken som eieren, Finansdepartementet, har etablert. Videre er driftskostnader, inklusive lønninger, beskjedne sammenlignet med tilsvarende fond. God avkastning og lave kostnader gir legitimitet i det norske samfunn til måten oljeformuen håndteres på.

Nye strømmer av dollar fra Nordsjøen og god avkastning på dem som tidligere har kommet, borger bra for inndekning av fremtidige statlige pensjonsutgifter. Men hva med oss her og nå? Med Handlungsregelen av mars 2001 blir det midler også til umiddelbar glede. Hvert år kan staten bruke om lag fire prosent av verdien av Oljefondet ved starten av året. Med et fond på snart 2000 milliarder kroner er det således snakk om et årlig merforbruk på 70—80 milliarder, eller 4—5 prosent av BNP. Den oppslutningen denne regelen har fått – på Stortinget er det bare Fremskrittspartiet som er imot – har vært helt avgjørende for at Norge nå, omsider, lykkes med en vellykket, langsiktig husholdning av oljeressursene. Omsider fordi vi to ganger tidligere – ved en mislykket motkonjunkturpolitikk på slutten av 1970-tallet, og i 1985 og noen år fremover da oljeprisen overraskende sank til det halve – brukte oljepenger vi ikke hadde. Og erfarte hvor lite vellykket en slik politikk var.

Norge fremstår som et modell-land i forvaltningen av oljeressursene med tilhørende bruk av det internasjonale kapitalmarkedet. Etter min oppfatning er ikke det unike med vår politikk avkastningen i Statens Petroleumsfond – Utland. Det unike og vanskelig kopierbare er aksept for en regel som begrenser den årlige bruken av oljepenger og evnen til å motstå særinteresser som vil gjøre oljepengene til sine. Utspill fra mektige grupperinger som Norsk Investorforum har blitt slått tilbake. Oljeressursene er fellesskapets eie.

Har Norge noe å lære bort?

Å sole seg i glansen av egen fortreffelighet er noe de fleste liker. Nordmenn, har jeg mistanke om, neppe mindre enn andre. Når nå andre oljeland – sist Irak – vender seg til oss for å lære om forvaltning av rikdommer, synes vi det er stas. Men hva skal vi lære dem? Tekniske ting som benchmarking, best practice, optimale porteføljer, alfa-avkastning, osv. er én ting. Politisk fasthet som gjør det mulig å begrense bruken av

oljepenger i dag, slik at de også kommer fremtidige generasjoner til gode, er noe ganske annet.

Den norske modellen med full åpenhet er robust og har tjent oss godt. Men før den lot seg etablere, gikk vi selv på et par smeller; brukte friskt av oljepenger vi ikke hadde. Og lærte av dette. Kulturelle, historiske og politiske forskjeller gjør at norske erfaringer ikke nødvendigvis er relevante for andre. Dessuten, i vår iver etter å lære bort, må vi fokusere på det sentrale.

Om man lager et oljefond samtidig som staten må låne på annet hold for å dekke løpende utgifter, sier ikke fondet noe om utviklingen i statens formue; akkumulert gjeld må i så fall først trekkes fra. I Norge salderes statsbudsjettet med midler fra Statens Pensjonsfond – Utland. Det betyr at når Oljefondet øker, så øker statens nettofordringer tilsvarende.

I et foredrag for en delegasjon fra en oljerik republikk på besøk i Norge – på tampen av oppholdet – trakk jeg frem dette poenget. Det skapte røre i forsamlingen. Måtte statsbudsjettet for øvrig gå i balanse før man satte penger i et statlig oljefond? Det hadde delegasjonen ikke tidligere hadde fått med seg. Programmet hadde for ensidig fokusert på det tekniske – hvordan drive et statlig investeringsfond.

Vil statlige investeringsfond ha en annen agenda enn private?

Med Kina som verdens største statlige eier av fordringer på andre land – valutareservene tilsvarer nå 1,3 *billioner* dollar⁶ – er det ikke rart at andre land undrer seg på hva kineserne konkret vil gjøre når de nå har bestemt seg for å sette av mellom 200 og 300 milliarder dollar til mer aggressiv forvaltning. Snarere enn amerikanske statsobligasjoner skal midlene anvendes til kjøp av aksjer i utenlandske selskap, godt mulig med sikte på å overta noen av dem, dvs. som strategisk plassering, helt forskjellig fra den norske modellen, som begrenser eierandelen til fem prosent i alle selskapene vi går inn i.

Vil kineserne prøve å tilrive seg ny teknologi ganske enkelt ved å kjøpe opp avanserte bedrifter i andre land? Kan det tenkes at en fremmed stat som eier hovedtyngden av aksjene i et amerikansk selskap, kan prøve å presse politikerne til å gi dette selskapet bedre rammebetingelser? For eksempel ved krav om innføring av toll om konkurransen fra tredjeland stadig blir sterkere.

Slike ting undrer en tidligere finansminister i Amerika seg over. Mer generelt, vil statlige investeringsselskaper, som ikke følger logikken til det kapitalistiske systemet, nemlig en atferd som kun tar sikte på å maksimere verdiene for aksjonærene, kunne skape nye problemer i internasjonal økonomi?

14. september 2007

⁶ Med 1,3 milliarder kinesere og valutareserver på 1,3 billioner dollar, blir det tusen dollar pr. kineser. Det norske oljefondet vil om noen år nærme seg 500 milliarder dollar. Det betyr hundre tusen dollar pr. nordmann.

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Oktober 2007

SYKEPLEIERE FRA MALAWI TIL NORGE?

Globalisering betyr også at folk flytter på seg. Mellom fattige og rike land. Vi kan betale for utdanning av sykepleiere i Malawi. Så kan de komme til Norge i tre år før de reiser tilbake til hjemlandet med utdannelse, kapital og erfaring. Hva er galt med det?

I mars i år foreslo utviklingsminister Erik Solheim og arbeids- og integreringsminister Bjarne Håkon Hanssen at Norge, som trenger 120.000 par nye hender innen helse og omsorgsarbeid de neste par tiår, bør vurdere å utdanne sykepleiere i u-land og importere dem til Norge. Og fikk så øra flagra.

SV har ikke fått med seg fordelene ved byttehandel

”Å basere vår velstand på andre lands fattigdom, er helt meningsløst”, var SVs Inge Ryans kommentar. La Norge betale for utdanning av tusen sykepleiere i Malawi der disse binder seg til å jobbe tre år her hos oss etterpå. Er det å basere egen velstand på andre lands fattigdom? Det kommer an på hva slags lønn de får i Norge. Trolig vil den være minst ti ganger hva de får i Malawi, i tillegg til gratis utdanning i hjemlandet. I så fall, er det ikke da snarere snakk om et bidrag til å løfte Malawi ut av fattigdommen?

Vel, vil noen si, det er jo så mye dyrere å bo i Norge. Ja. På den annen side, om man sparer ti prosent av lønna og sender disse kronene til Malawi, er det utrolig hvor langt de vil rekke – kjøpekraften av norske kroner i fattige land er fire-fem ganger høyere enn hva den er hos oss.

Som et ekstra incitament kunne man la sykepleierne fra Malawi, etter at de tre årene i Norge er omme, få med seg et stipend hjem. For eksemplets skyld 40.000 kr, som gjør det enklere å sette bo eller å starte næringsvirksomhet i hjemlandet.

.... og KrF sin vurdering holder ikke mål rent etisk

Dagfinn Høybråten er ikke mindre kritisk: ”Det er fullstendig uetisk å hente helsearbeidere fra fattige land for å avhjelpe rike land i Vesten.” Og formannen i Kristelig Folkeparti fortsetter slik: ”Men mange leger og sykepleiere søker seg bedre kår i andre land. Det kan vi ikke vedta oss bort fra.”

Det er fullstendig uetisk å *hente*. Men det er helt greit at de *søker*. Betyr ikke det at alle som *ville ha søkt*, om de hadde visst, blir det diskriminert mot? Er det etisk? Er det ikke bedre med åpenhet og like muligheter for alle? I så fall blir utfordringen snarere å etablere et egnet system for midlertidig arbeidsinnvandring i helse- og omsorgssektoren der både Malawi og Norge kommer ut som klare vinnere.

Den 10. august i år ber Miriam S. Wikdahl i Adresseavisen at politikerne sørger for ”at Norge ikke stjeler helsepersonell fra fattige land”. Hun vil ha ”internasjonalt forpliktende regelverk som forhindrer aktiv rekruttering av helsepersonell fra fattige land.” Ikke nok med det – her trengs kompensasjonsordninger til fattige land som mister helsearbeidere.

Men hva med ”Hiin Enkelte” ville vel Søren Kierkegaard sagt. Skal sykepleiere fra Malawai få reise- og yrkesforbud i Norge? Og hvem skal en eventuell kompensasjon utbetales til? I land med utbredt korrupsjon, vet vi hvem som til syvende og sist ender opp med pengene?

Penger sendt hjem er bedre enn u-hjelp

Hvor mye bedre utviklingseffekt er det ikke av penger sendt hjem til familien fra malawiske sykepleiere på jobb i Norge? Dessuten er det tjente penger og ikke milde gaver. Noe som borger for at de blir brukt på godt vis. Slike overføringer til utviklingsland fra dets egne på jobb i andre land, utgjør mer enn det dobbelte av all u-hjelp fra rike land. I den senere tid har det blitt satt økt fokus på denne form for overføring – ganske enkelt fordi den treffer bedre. Pengene renner ikke ut til kostbar administrasjon. Heller ikke finner de veien til feil lommer som ved utstrakt korrupsjon.

På den andre siden i denne debatten finner vi Arild Rønsen som i Klassekampen ikke kan ”se noen grunn til at vi ikke skal kunne drive en viss import av folk til våre helsetjenester”..... ”Forutsatt at vi ... gjør opp for oss.”

Hans ambisiøse modell ser slik ut: La Norge inngå avtale med Malawi og fire land til i Afrika. La Norge bekoste utdanningen til 5.000 helsearbeidere hvert år i hvert av disse landene. Fra hvert land skal Norge motta 1.000 ferdigutdanna folk. Det gir 5.000 nye par hender hvert år. Samtidig utdanner vi 20.000 til tjeneste i hjemlandet hvert år. ”Det må da være en god deal, både for Norge og den tredje verden?”, oppsummerer Rønsen.

Hva mener Afrika?

Vi gir ordet til Dorothy Ngoma, leder for sykepleierforbundet i Malawi, som Aftenposten samtalte med i mars. ”Hvis Norge hjalp Malawi med å finansiere utdanning av 1.000 sykepleiere, kunne en avtale være at 500 reiser til Norge og jobber der noen år, de andre 500 blir i Malawi. Når den første gruppen kommer tilbake, er det den andres tur til å reise til Norge. Det ville gi våre sykepleiere bedre ferdigheter og bidra til utviklingen i Malawi. Og dere ville nyte godt av det.”

De siste fem årene har to tredjedeler av utdannede sykepleiere forlatt Malawi. Vanskelige arbeidsforhold og dårlig lønn ligger bak. Vi kunne legge til, relativt til hva andre land kan tilby. Og i og med at vi ikke kan hindre kvalifisert personell i å flytte, som også Høybråten har fått med seg, men som han ikke ser ut til å like, blir utfordringen å gjøre arbeids- og lønnsforholdene i Malawi bedre. En opplæring i Norge, som gir innblikk i nye måter å gjøre tingene på med tilhørende større effektivitet – hos oss er arbeidskraften så dyr at vi må ha fokus på hvordan anvende den best mulig – vil i neste omgang kunne gi mer produktivt helsepersonell i Malawi og bedre betalte jobber. Et opplegg hvori inngår arbeidserfaring i utlandet kan således bidra til å bedre arbeidsvilkårene hjemme.

Norge kan kanskje være et meget passende land i så måte; her er det så kaldt at helsepersonell fra Malawi neppe finner det aktuelt å bli boende her, mener Dorothy Ngoma, som selv har vært her. De vil heller reise tilbake og gjøre en innsats i hjemlandet.

Er det noe folk i fattige land trenger *mer* enn sykepleiere?

Det er lett å bli både forarget og opphisset over at helsepersonell fra fattige land tar arbeid i rike land. De trenger sårt til den fagkunnskapen som dermed forsvinner ut av landet. Det mer relevante spørsmålet er imidlertid et annet: Er det noe det fattige landet *trenger mer* enn sykepleiere? Hvis svaret på det er ja, og hvis en del av de inntektene, som helsepersonell fra Malawi tjener i Norge sendes hjem, går nettopp til slike ting, har vi ha en vinn-vinn-situasjon, som alle står seg på.

Et opplegg der Norge betaler for utdanning av sykepleiere – der utdanningen i hovedsak skjer i Malawi, og der disse sykepleierne, etter endt utdanning, som del av avtalen jobber tre år i Norge for deretter å motta et stipend når de reiser hjem, noe som vil stimulere returen – må vel være verdt å vurdere?

Stå på Erik og Bjarne Håkon!

18. oktober 2007

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

November 2007

FOR BILLIG BENSIN?

Den jevne amerikaner har et dobbelt så høyt oljeforbruk som den jevne tysker. Delstaters ønske om strammere krav til bensinøkonomisering for nye biler, møter motstand fra bilindustrien. Ensidig satsning på teknologi og nye energikilder blir for tynt. En uønsket økning i oljeforbruket må møtes med tiltak som demper etterspørselen. Hvorfor ikke prise bensin som strøm? Forbruk over et visst nivå fører til høyere pris.

Det er fint igjen å være et par uker ved Brookings Institution, den nest eldste “think tank” – eller tankesmie som vi nå sier på norsk – her i Washington DC. Når det skjer noe ute i verden, er det alltid noen her som har god rede på sakene. De med erfaring fra diplomatiet eller fra politikken er ofte mest spennende å snakke med.

Bekymring for energisituasjonen for fire år siden.....

I et seminar ved Brookings Institution for fire år siden uttrykte daværende energiminister Spencer Abraham bekymring for USAs energisituasjon. Rent sikkerhetspolitisk er det lite tilfredsstillende at mer enn halvparten av oljen må hentes fra utlandet. Store, egne kullforekomster er en mager trøst. Kull er dyrt å utvinne, og miljøproblemer ved bruk av kull er større enn ved bruk av olje. På spørsmål om ikke en solid, statlig avgift på bensin er verdt å vurdere, svarte energiministeren slik: ”Hver gang prisen på bensin stiger over 1,50 dollar per gallon (snaue 3,8 liter) kommer bildet av meg i avisen”.

Snarere enn å skattlegge bensin for på den måten å heve prisen til forbruker og dermed dempe *etterspørselen*, ville energiministeren satse på tiltak som økte *tilbudet*. Her gjelder det å diversifisere over energikilder – atomkraft, vindkraft, naturgass og biodrivstoff, i tillegg til olje og kull – samt å hente oljen fra ulike steder på kloden. Økt fart på russernes utvinning av olje og gass ønsket således Mr. Abraham velkommen.

Mandag 12. november 2007 koster en gallon bensin i gjennomsnitt 3,11 dollar i Amerika, eller 4,50 kr per liter. Det er 10 cent mer enn for en uke siden og 88 cent mer enn for ett

år siden. Amerikanerne synes å ha avfunnet seg med en dobling av bensinprisene. Spencer Abrahams kontrafei ser vi ikke avisene. Det er ikke så rart – han ble ikke med i den regjeringen George W. Bush satte sammen etter å blitt gjenvalgt i november 2004. Men heller ikke bildet av den nye energiministeren, Samuel Bodman, er noen gjenganger i spaltene.

Forskjeller i lokale avgifter gjør at gjennomsnittsprisen for bensin varierer over delstatene. Med 3,26 dollar per gallon betaler bilistene i staten New York mest. Her er også forbruket per innbygger lavest. Mest bilkjøring bedriver innbyggerne i Wyoming. Med samme folketetthet som Finnmark fylke, to personer pr. kvm., er dette kanskje ikke så overraskende.

En solid utredning med liten effekt

Allerede for fem år siden la Congressional Budget Office (CBO), etter påtrykk fra politisk så vel som fra privat hold, frem en studie⁷ av hvordan man kunne redusere bensinforbruket i USA. Tre tiltak ble vurdert:

- Skjerpe kravene til bensinforbruk for nye biler
- Heve bensinavgiftene
- Etablere system der oljeselskaper må ha rettigheter for utslipp av CO₂ ved salg av bensin, der disse rettighetene er omsettelige

Kravet til bensinbruk for nye personbiler er max 0,85 liter per mil – det samme som i 2002. For lette lastebiler er kravet blitt strammet inn fra 1,14 liter til 1,09 liter per mil, med plan om ytterligere skjerping til 1,0 liter. De tunge og store SUV-ene går inn under kategori lette lastebiler. Det gir store skattemessige fordeler ved anskaffelse, i tillegg til slappe krav til bensinøkonomisering. SUV-ene står nå for 30 prosent av andelen av CO₂-utslipp fra nye biler, opp fra 10 prosent tidlig på 1990-tallet.

California, anført av sin guvernør Arnold Schwarzenegger, vil stramme kravene til bensinøkonomisering, men er blitt nektet av Environmental Protection Agency. Noe Arnold har gått til sak på. For selv å oppleve at bilindustrien går til sak mot California – etablering av standarder for bensinforbruk mener industrien er et føderalt anliggende.

Det siste tiltaket i CBO-rapporten innebærer at myndighetene setter tak på samlet CO₂-utslipp og utsteder tilsvarende antall utslippsrettigheter. Disse rettighetene kan myndighetene auksjonere bort til amerikanske oljeprodusenter og oljeimportører. Eller de kan la oljeselskaper få slike rettigheter gratis basert for eksempel på tidligere salg. Retten til CO₂-utslipp bør gjøres omsettelig. Det gir større fleksibilitet og bedre markedstilpasning.

Om Exxon ligger an til å selge mer bensin enn forventet og Shell mindre, kan Exxon kjøpe utslippsrettigheter fra Shell. Om prisen på disse rettighetene skulle fortsette å stige,

⁷ Se <http://www.cbo.gov/ftpdoc.cfm?index=3991>

kan Exxon finne det mer regningsssvarende å kutte ned på eget bensinsalg for selv å selge rettigheter til CO₂-utslipp. Prisen på bensin til forbrukerne stiger inntil samlet etterspørsel er nede på nivå med hva det samlet sett er utstedt rettigheter til. Et slikt system har med hell blitt tatt i bruk for bl.a. å begrense utslippet av svoveldioksid (SO₂) i USA.

Fordelingsvirkningene av de ulike tiltakene for å redusere bensinforbruket i USA ble viet særskilt oppmerksomhet i CBO-rapporten fra 2002. Dersom man auksjonerer bort rettigheter til CO₂-utslipp, eller øker den statlige skatten på bensin, får det offentlige økte inntekter. Om disse økte inntektene brukes til å redusere skatten for lavtlønte, samt til sosiale tiltak som bedre helse- og pensjonsordninger for folk med dårlig råd, trenger ikke fordelingsvirkningene av høyere avgifter på bensin bli dårlige. Men noen vil likevel tape ved en omlegning av politikken. Slik er det alltid.

Rollespill for å få energipolitikken på dagsorden

Svært lite av det om ble foreslått i CBO-rapporten av 2002, har nedfelt seg i praktisk politikk. I 2007 vil USA ha et daglig forbruk nær 21 millioner fat olje, omtrent fem prosent mer enn i 2002. Den jevne amerikaner har et oljeforbruk som er over det dobbelte av den jevne tyskers. Og et bensinforbruk som er fire ganger større.

En gruppe garvede politikere – både demokrater og republikanere – gjennomførte nylig et rollespill der hensikten var å få energispørsmålet inn i den pågående presidentvalgekampen samt å vekke opp Kongressen til å *gjøre* noe. Utgangspunktet for rollespillet var marerittlignende tilstander: Kina tar over Taiwan, USA gjeninnfører tvungen verneplikt, bensin må rasjoneres til tross for en pris på fem dollar per gallon (tilsvarende 7,24 kr per liter, mot dagens bensinpris på 11 kroner literen i Norge), og inflasjonstakten og arbeidsløshetsprosenten spretter begge opp i tosifrete tall.

Robert Rubin, tidligere finansminister under Bill Clinton, spilte rollen som nasjonal sikkerhetsrådgiver og ledet det hele. Som fikk stort oppslag i pressen.⁸

... og blogging med sikte på det samme

”Renewable Energy is Homeland Security” står det på klistremerker på støtfangere på biler i Washington DC. Her er fokus den sikkerhetspolitiske siden av saken. Men også miljøbevegelser er aktive i debatten som raser på internett. Bloggeren Rafael vil at myndighetene skal stramme *gradvis* inn på kravene til bensinforbruk for nye biler, og også gjøre det klart at en *gradvis* økning av bensinavgiften vil finne sted. Dette gir incentiver til redusert kjøring og til anskaffelse av bensingjerrige biler. Rafael vil videre at inntektene ved økte avgifter skal fordeles likt tilbake på alle skattebetalerne i landet.

⁸ Noen dager senere fikk Rubin en konkret ball i fanget. Han ble tilsatt som midlertidig sjef for Citigroup, verdens største bank, etter at sjefen måtte gå, i kjølvannet av store tap i subprime markedet.

Under signaturen Van kommer et mer originalt forslag. På samme måte som amerikanere betaler en høyere pris for strøm når forbruket overstiger et visst nivå, bør de også betale en høyere pris for bensin. La alle få et elektronisk bensinkort som trekkes gjennom en kortleser før tanken fylles. Om man i løpet av de siste 30 dagene har kjøpt mindre enn 60 gallon, kan man tanke fritt til gjeldende pris. Ved kjøp av bensin utover 60 gallon siste tretti døgn må en tilleggsavgift på 25 prosent betales. Vet man at kvoten allerede er brukt opp, trengs ikke kortet trekkes – man betaler løpende pris pluss tilleggsavgift.⁹

Om den ønskede reduksjon i bensinforbruket ikke skulle fremkomme, kan man senke kvoten til 40-50 gallon og/eller heve tilleggsavgiften. Folk i Wyoming og andre grisgrendte strøk kunne myndighetene vurdere å la få større kvoter. Folk som bruker mindre enn de tilmålte 60 gallon, vil kunne tjene en slant ved å selge det overskytende.

Dette er et enkelt og lett gjennomførbart tiltak, hevder Van. Andre er bekymret for det datatilfang et slikt system gir myndighetene – en ubehagelig smak av overvåkning? Neppe. Den allerede omfattende bruk av kredittkort river ned en slik motforestilling.

21. november 2007

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>

⁹ En mer markedsvennlig måte å selge samme opplegget på går slik; full pris ved pumpene der de som ikke alt har brukt opp kvoten, får *rabatt* når de trekker kortet.

Arne Jon Isachsen

MÅNEDSBREVET

Desember 2007

URO

Gamle stormakter skuer hen til fordums dager. Hvilken agenda har Russlands Putin? Og hva med Kina? Tror vi på slagordet til partiformann Hu Jintao, nemlig at Kinas strategi er basert på "Peaceful Rise"? Hvordan vil USA forholde seg til land som truer dets hegemoni? Den politiske situasjonen internasjonalt er preget av forskyvning av makt. Med tilhørende uro. Gitt en slik situasjon, har den stadige nedbyggingen av det norske forsvaret gått for langt?

Norsk økonomi går så det suser. For fjerde år på rad kan vi glede oss over en vekst på over fire prosent – hele fem og en halv ligger det an til for 2007. Men hvordan ser utsiktene fremover ut? Og har vi forsømt oss på noe område?

Mørke skyer truer i horisonten

I løpet av det siste tiåret har globale, økonomiske ubalanser bygget seg opp. Ubalanser som nå er i ferd med å få maktpolitiske konsekvenser. En medvirkende årsak til denne utviklingen er noe så banalt som for billig bensin i USA – jf. forrige Månedsbrev. Med høyere avgifter og med priser på bensin i Amerika som i Europa de siste 30-40 årene, ville bilkjøringen i USA vært betydelig mindre samtidig som statsfinansene ville ha blitt kraftig forbedret.

Om USAs energiforbruk hadde vært merkbart lavere, ville oljeprisene internasjonalt trolig også vært det. De løpende underskuddene på Amerikas betalingsbalanse ville vært klart mindre. Det ville også gjelden USA har til andre land vært. Med betydelig høyere avgifter på bensin og andre oljeprodukter i Amerika, ville oljeeksporterende land som USA liker dårlig, som Iran, Venezuela, Saudi-Arabia og Russland, hatt lavere valutaintjening, mindre finansiell formue og dermed også mindre politisk muskel.

Gamle stormakter på vei tilbake

Mens Russland i stor grad kan takke stigende oljepriser for økende velstand og større makt, er Kinas markante inntreden på den globale arena tuftet på mer solid grunn. Under parolen ”åpne opp og forandre” som ble lansert på slutten av 1970-tallet, har et diversifisert næringsliv vokst frem i Kina. Den økonomiske fremgangen i Midtens Rike er basert på økende handel, store investeringer – hvori inngår også utenlandske selskapers etablering av produksjonsbedrifter i Kina – samt en imponerende sparevilje. Folks flytting fra land til by har også vært en viktig forutsetning for Kinas industrialisering. Det hele under et stadig mer markedsbasert økonomisk regime der det parallelt arbeides med utvikling av et egnet institusjonelt rammeverk.

Gamle stormakter skuer hen til fordums dager. Hvilken agenda har Russlands Putin? En viss bitterhet gjør seg gjeldende. Etter oppløsningen av Sovjetunionen er Russland blitt nedlatende behandlet både av USA og Vest-Europa. Det vil Putin ha en slutt på. Med energi som våpen har han muligheter til å gjøre noe med det.

Og hva med Kina? Tror vi på slagordet som ledelsen ved partiformann Hu Jintao ynder å bruke, nemlig at Kinas strategi er basert på ”Peaceful Rise”? Eller er det slik som Lee Kuan Yew, tidligere statsminister i Singapore, nå minister mentor, sier at ”Peaceful Rise” er en ”contradiction of terms”? Man kan ikke både ha ambisjon om å gjøre seg sterkt gjeldende på den globale arena og samtidig tro at det vil skje på fredfylt vis. Forskyvning av makt – mer til noen – innebærer mindre til andre. Det skaper uro.

Og hva med den eksisterende stormakten USA – vil en ny president klare å gjenoppbygge tilliten til Amerika i resten av verden slik at USA igjen kan utøve globalt lederskap på klokt og balansert vis?

Putin skremmer Europa

Den form for tsarvelde som nå synes å være på trappene i Russland – ved at Putin likevel ikke gir fra seg makten til tross for at hans presidentperiode snart er over – skremmer landene i Europa. Mange av dem søker å bedre et noe skrantende forhold til USA. Nå sist ved at den nyvalgte franske presidenten Nicholas Sarkozy ikke lot det gå mange ukene før han avla president George W. Bush et besøk i Det hvite hus for deretter å ha æren av å holde en tale i Kongressen – for USAs fremste folkevalgte. Her takket han USA for å ha reddet Frankrike i to verdenskriger, for Marshallplanen etter den siste krigen og for USAs innsats i kamp mot kommunismen.

Da Sarkozy kalte Frankrike ”the friend of the United States of America” brøt Kongressen ut i åpen applaus. Bemerk at dette er den samme forsamlingen som noen år tidligere – etter invasjonene i Irak, som Frankrike gikk sterkt imot – ikke lenger ville spise French fries, som pommes frites heter, men lot navnet endres til ”Freedom fries”.

USA med behov for å se verden slik den er

Utfordringen går begge veier. Hvordan kan ”rising powers” oppføre seg uten i for sterk grad å provosere de (eller den) etablerte? Og hvordan kan de (eller den) etablerte forholde seg til nykommeren på pragmatisk vis så freden bevares? Her har USA et stykke vei å gå. I en kunnskapstung og god artikkel om forurensing i Kina skriver Elizabeth C. Economy (ja, hun heter det) følgende:

”By 2020, China is expected to have 130 million cars, and by 2050 – or perhaps as early as 2040 – it is expected to have even more cars than the United States.”¹⁰

Det ene lille ordet ”even” skremmer meg. Hva er så rart med at Kina, med tre-fire ganger så mange innbyggere som USA, en dag har flere biler enn USA? Forestillingen i Amerika om at man har ”rett” på billig bensin og på å kjøre så mye bil man bare lyster, står steikt. Er det noen rimelighet i det?

Hvilket prinsipp for fremtidige utslipp av globale klimagasser er det rimelig å legge til grunn? For USA ville det passe bra om alle land reduserer sine utslipp med samme prosent. Da kan Amerika fortsatt ha en andel på rundt 25 prosent av verdens CO₂-utslipp. For Kina fortøner det seg mer rettferdig om kvoter for fremtiden sees i lys av fortiden. I og med at dagens ledende industrinasjoner har stått for mesteparten av utslippene må disse kutte mest. Et tredje mulig prinsipp er at hver enkelt verdensborger i tiden fremover skal ha rett til å slippe ut like mye CO₂. Også her kommer folkerike Kina godt ut – USA meget dårlig.

Mitt poeng i denne sammenhengen er ikke å løse klimaproblemet. Bare peke på at debatten rundt denne globale utfordringen vil sette relasjonen mellom Kina og USA på en hard prøve.

Mer demokrati i Kina enn i Russland?

Internt i Kina er det en god nyhet å ta med seg – nemlig det kommunistiske lederskaps vilje og evne til å ta demokratiske metoder i bruk innen sin egen organisasjon. Under den nylig avholdte 17. partikongressen vedtok man at etterfølgeren til Hu Jintao, som i dag er Kinas øverste leder, men som på ryddig vis trekker seg ved den 18. partikongressen om fem år, trolig heter Xi Jinping. Og det til tross for at Hu selv hadde en annen kandidat øverst på listen. Men de dager er over i Kina der den øverste leder alene avgjorde slike ting. Nå dras flere ledere inn i beslutningen, også dem på provinsnivå. For toppledelsen i Midtens Rike synes en form for ansvarlighet overfor flere interessegrupper å være under utvikling. Et snev av demokrati. Et tegn på styrke.

Hvor forskjellig fra dagens Russland! Hvor Vladimir Putin alene styrer landet. Uten å måtte stå til ansvar for noen. Den uunnværlige russer. Folkets helt. Rent formelt har Russland demokrati. Kina ikke. Rent reelt synes det motsatte å være tilfellet.

¹⁰ Se ”The Great Leap Backward?” i *Foreign Affairs*, September/October 2007

I Moscow Times den 28. november hevder svenske Anders Åslund, en ekspert på Russland, at siden Putin har bygget ned andre maktsentra og ingen vet hvilke planer han har, er regimet meget ustabil. I tillegg kommer en omfattende korrupsjon. Åslund trekker parallellen til tsar Nikolai den første som styrte Russland fra 1825 til 1855.

Hva med Norge – har vi forsømt oss på noe område?

Sammenfatningsvis fremtrer dette bildet:

- Et ustabil og vanskelig forutsigbart Russland. Med sterkt markeringsbehov. Med såret stolthet. Og med energi som politisk virkemiddel.
- Et Kina der en økonomisk vekst på 8-10 prosent kanskje kan påregnes i mange år til fremover. I så fall vil Kina over tid fremstå som en formidabel utfordrer til USA – den eksisterende hegemon.
- Et Amerika som sliter med å finne sin nye rolle. Fremdeles konge på haugen. Men med behov for å innse egen begrensning i en raskt skiftende verden. Hvordan utøve globalt lederskap med et mer markeringsivrig Russland og et raskt voksende Kina?

Hva med Europa i dette bildet? Og hva med Norge?

Den 19. november hadde Wall Street Journal et intervju med Henry Kissinger. Siden europeiske regjeringer ikke lenger kan be sine innbyggere om ”great sacrifices”, snakker de heller om ”soft power” når internasjonale konflikter dukker opp, sier den tidligere amerikanske utenriksministeren. Og legger til at dette, ”by necessity”, gjør det vanskeligere for Europa og enes med USA. Applaus for Sarkozy i Den amerikanske kongressen er flott, kan vi legge til. Men holder det når internasjonale konflikter bygger seg opp? Og bruk av ”hard power” vanskelig lar seg unngå?

I gode tider har bankene tendens til å låne ut for mye. Basert på den noe naive antakelsen om at de gode tidene aldri tar slutt. Men det gjør de. Det har norske banker og meglerhus nylig merket. På samme vis har politikerne i fredelige tider tendens til å bygge ned forsvaret for mye. Ut fra den noe naive antakelsen om de fredelige tidene aldri tar slutt. Men det gjør de. Den politiske situasjonen internasjonalt er preget av forskyvning av makt med tilhørende uro. Gitt en slik situasjon, har den stadige nedbyggingen av det norske forsvaret gått for langt? Det får andre med mer innsikt i spørsmålet svare på. Men jeg har en guffen følelse av det.

13. desember 2007

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>